

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Борець Юлії Василівни
«Психологічні особливості громадянської компетентності майбутніх
фахівців соціономічного профілю», представлену на здобуття наукового
ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю
19.00.05 - соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Актуальність дисертаційного дослідження Борець Юлії Василівни не викликає сумнівів, адже запорукою консолідованого демократичного суспільства є освічене громадянство з високим рівнем громадянської компетентності. Процес становлення громадянського суспільства в Україні неможливий без розгляду питань щодо обізнаності громадян про це суспільство та сформованості у них навичок і умінь компетентісно орієнтуватися в основних сферах його життєдіяльності - суспільно-політичній, економічній, екологічній, морально-правовій, що зокрема й вивчається здобувачкою.

Особливої значимості проблема громадянської компетентності набуває стосовно молодих громадян нашої держави, які для їх успішної самореалізації в демократичному суспільстві, мають бути не лише суспільно активними, а й чітко усвідомлювати свою громадянську позицію, власну роль і значення в житті суспільства. Важливе значення у даному контексті відводиться молодим громадянам соціономічних професій, адже одним із завдань фахівців цих професій є формування активної дієвої позиції українців щодо реалізації ідеалів демократії. Через відсутність досліджень проблеми громадянської компетентності студентів соціономічного профілю як соціально-психологічного феномену, дисертаційне дослідження Ю.В. Борець є актуальним як у соціальному, так і науковому плані. Дослідження здійснено в руслі пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної психологічної науки.

Вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих праць надає підстави зробити висновок, що дана робота є результатом тривалого,

ретельного й науково обґрунтованого дослідження. Позитивної оцінки заслуговує те, що дисертантка запропонувала свій самостійний підхід до проблеми теоретико-емпіричного аналізу громадянської компетентності, що засвідчує наукову новизну дисертації.

Структура дисертаційної роботи виважена, має всі необхідні складові елементи і підпорядкована досягненню мети. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків.

У вступі розглядається актуальність проблеми, ступінь її розробленості, зв'язок із науковими програмами, темами і планами, сформульовано мету і завдання дисертаційного дослідження, визначено його об'єкт і предмет, наведено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, подано дані стосовно апробації результатів дослідження.

У першому розділі *«Теоретико-методологічний аналіз дослідження психологічних особливостей громадянської компетентності особистості»* розглядаються проблеми психологічної компетентності, її складових, критеріїв, робиться огляд основних наукових підходів до вивчення феномену компетентності. Аналізуються методологічні засади соціальної компетентності як основи компетентності громадянської.

Позитивної оцінки, на наш погляд, у даному розділі заслуговують такі змістовні надбання: авторкою здійснено порівняльний аналіз наукових уявлень поняття «компетентність» із різних наукових позицій за предметним спрямуванням (філософське, педагогічне, соціально-психологічне) та сферами застосування (п. 1.1); розведено поняття «компетентність» та «компетенція» у соціально-психологічному контексті (ті. 1.2); визначено поняття громадянської компетентності студентської молоді (п.1.3, с.47).

У другому розділі *«Загальна характеристика теоретичної моделі громадянської компетентності, методів, етапів та організації дослідження»* авторкою обґрунтовано методологічні засади та представлено створену концептуальну модель громадянської компетентності майбутніх

фахівців соціономічного профілю, проаналізовано виокремлені компетенції, що складають структуру громадянської компетентності. Послідовно й змістовно розкрито структуру та організаційні особливості проведення емпіричного дослідження, зокрема його поетапність; визначено сукупність досліджуваних, охарактеризовано вибірку та основні діагностичні прийоми. Варто відзначити, що Борець Ю.В. робить акцент на методологічних засадах та теоретичній моделі дослідження громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю (рис.2.1). Схвалення заслуговує ретельний опис соціально-психологічних компонентів та функціональних проявів суспільно-пізнавальної, нормативно-регулятивної та поведінково-діяльнійсної компетенції громадянської компетентності студентської молоді (п. 2.2, ст. 63-73).

Науковий інтерес являють наведені у розділі результати пілотажного дослідження для встановлення репрезентативності вибірки в межах обраних до розгляду критеріїв і методів дослідження. Методом альтернативного аналізу діагностичної інформації, отриманої в пілотажному дослідженні, авторкою встановлено оптимальні об'єми необхідної вибірки досліджуваних, що забезпечувала достовірність показників і вимірюваних тестових ознак на рівні $P(i) = 0,95$. Загалом обстежено 201 особу, із них 112 представників психологічних та 89 - юридичних спеціальностей.

Найбільш вагомим як за обсягом, так і за змістовним наповненням є третій розділ роботи *«Емпіричне дослідження громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю»*. У ньому висвітлено результати дослідження складових громадянської компетентності студентської молоді та здійснено порівняльний аналіз структурних і функціональних форм прояву громадянської компетентності за статево-професійними ознаками.

Заслуговує на увагу обраний Борець Ю.В. підхід до вивчення компетенцій громадянської компетентності студентів у аспекті інтерпретації отриманих результатів. Матеріали дослідження осмислюються чітко за

теоретичною моделлю визначених компетенцій із запобіганням до необхідних методів математичної статистики, зокрема, варіаційного, кореляційного та дисперсійного аналізів, за допомогою яких обчислювались середні значення, їх середньоквадратичні розсіювання, і-критерій Стюдента, ф-критерій Фішера, коефіцієнт кореляції г-Пірсона, що забезпечило достовірність отриманих результатів.

Особливої вагомості надають розділу описані кореляційні зв'язки і залежності між окремими компетенціями громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю, які знайшли своє візуальне відображення у вигляді кореляційних плеяд (рис. 3.7-3.11).

Загалом, аналіз здійсненого дисертанткою творчого пошуку дозволяє виділити такі найбільш суттєві наукові результати: уперше запропоновано поняття громадянської компетентності студентської молоді; створено та теоретично обґрунтовано модель громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю, виділено її структурні складові; поглиблено та уточнено уявлення про психологічну сутність і зміст поняття «компетентність»; встановлено взаємозв'язки між соціально-психологічними компонентами суспільно-пізнавальної, нормативно-регулятивної та поведінково-діяльнійсної компетенцій громадянської компетентності студентської молоді. Заслуговує на увагу, що всі етапи емпіричного дослідження виконано на високому науковому рівні.

Автореферат ідентичний змісту та основним положенням дисертації. За своїм змістом та оформленням дисертаційна робота та реферат відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України, які висуваються до кандидатських дисертацій.

Разом із тим, оцінюючи в цілому позитивно проведені дослідження, слід висловити певні зауваження та побажання:

1. Теоретико-методологічний аналіз наукових джерел здається дещо переобтяженим щодо розгляду поняття «компетентність» у континуумі професійної компетентності, зокрема, педагогічної. З нашого погляду, більше

уваги варто було б приділити розгляду феномену саме громадянської компетентності та її структурних складових.

2. Цікавим у науковому плані є підхід, що при вивченні соціальної перцепції, як соціально-психологічного компоненту суспільно-пізнавальної компетенції громадянської компетентності студентської молоді, Ви запобігаєте до аналізу таких механізмів як: психологічна проникливість, соціальна інтуїція, психологічна інтерпретація, самостійність створення образу, неупередженість та ін. (за методикою О.П. Саннікової, О.А. Кисельової). Хоча традиційними у дослідженнях соціальної перцепції є уявлення про такі її психологічні механізми, як: атрибуція, ідентифікація, новизна, ефект перших вражень і т. ін. Чому Ви не дотримуєтесь даних ідей?

3. Висновки до третього розділу дещо перевищують загальноприйнятий обсяг (с. 174-179), що ускладнює усвідомлення основних результатів, отриманих у процесі проведення констатувального дослідження.

4. Позитивно оцінюючи те, що у третьому розділі дисертанткою розроблено практичні рекомендації щодо розвитку громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю, думається, більш доцільною була б розробка технологій формувального впливу, зорієнтованих на розвиток складових громадянської компетентності студентської молоді.

Загалом, висловлені проблемні запитання, зауваження й побажання не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження та стосуються окремих дискусійних аспектів проблеми, яка досліджується, і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Борець Ю.В.

Дана наукова робота являє собою завершене дослідження у межах поставлених задач, виконана на високому дослідницькому рівні, висновки є аргументованими щодо результативності та практичної значимості, містять потенціал для їх розвитку у подальших соціально-психологічних дослідженнях.

Дисертаційне дослідження Борець Ю.В., що присвячене актуальній проблемі соціальної психології, безумовно, заслуговує на позитивну оцінку як самостійне психологічне дослідження оскільки має теоретичну значущість, практичну цінність, наукову новизну, перспективи розвитку. Вважаю, що дисертаційне дослідження Борець Юлії Василівни «Психологічні особливості громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника" затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, що дає підстави для присудження Борець Ю.В. наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 - соціальна психологія; психологія соціальної роботи.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри практичної психології
та соціальної роботи

Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля
(м. Сєвєродонецьк) МОН України

Н.Є. Завацька

Дізнаючись з дисертації Н.Є. Завацька
Вітаю

Л.М. Мітвінова